

Tyyppi Etelä-Suomi, Keski-Eurooppa

Oikeinkirjoitus ei ole täysin vakiintunut sellaisissa paikannimi-ilmauksissa kuin *Etelä-Suomi*, *Keski-Skandinavia*, *manner-Eurooppa*: appellatiivista määriteosaa kirjoitetaan milloin isolla, milloin pienellä alkukirjaimella.

Setälän »Suomen kielioppi²» (1902) antaa seuraavan ohjeen (§ 47): »Yhdys-sanat kirjoitetaan tämmöisissä tapauksissa joko aivan yhteen (*Varsinaissuomi*, *Pohjoisamerikka*, *Suurbritannia*) tai yhdysviivalla, jolloin molemmat yhdysosat kirjoitetaan isolla alkukirjaimella (esim. *Varsinais-Suomi*, *Pohjois-Amerikka*, *Suur-Britannia*); jos sitä vastoin yhdistys on tilapäinen eikä tarkoita rajoitettua maantieteellistä alaa, kirjoitetaan appellatiivinen yhdysosa pienellä kirjaimella (esim. *etelä-Suomi*, *pohjois-Ranska*).» Ensimmäinen vaihtoehto (*Varsinaissuomi*) ei päässyt yleistymään, vaikka se säilyi kieliopissa painoksesta toiseen ja vaikka sitä oli tukemassa ruotsin esimerkki; sen sijaan toinen vaihtoehto täydennyksiin (*Pohjois-Amerikka*, mutta *pohjois-Ranska*) jäi cloon, vaikkei riidattomana. Airilan »Suomen kielen oikeinkirjoitusopissa» (1920) tämä sääntö on toistettu (§ 36.b) asiallisesti samanlaisena: *Valko-Venäjä*, *Varsinais-Suomi*, *Länsi-Taalainmaa* jne., mutta *länsi-Ranska*, *ylä-Satakunta*, *ali-Rein*, »jos alkuosa ei ole erisnimi

eikä yhdyssana ole vakiintunut maantieteellinen erisnimi». Setälän sellaiseen selvän ja loogisen säännön soveltamisvaikeudet ilmenevät hyvin jo näistä esimerkeistä. *Ylä-Satakunta* on tuskin vähemmän vakiintunut erisnimi kuin *Länsi-Taalainmaa*, ja *Nieder-Rhein* on ainakin ajoittain ollut tarkkarajainen hallintoalue, mikä puoltaisi *ali-Reimille* toisenlaista kirjoitusasua. Cannelinin »Kieliopas» (1916) tyytyykin summittamiseen ohjeeseen (§ 112): aina *Keski-Amerikka*, *Suur-Britannia*, *Varsinais-Suomi*, mutta kun »määräyssana ei ole nimeen oleellisesti kuuluva, kirjoitetaan se t a v a l l i s i m m i n isolla alkukirjaimella». Cannelin siis toteaa kirjoitustavan *Etelä-Suomi* tavalliseksi, mutta ei ainoaksi. Esim. vanhan Tietosanakirjan pikainen silmäily paljastaa sieltä seuraavanlaisia vaihtelevia asuja: *Länsi-Siperia*, *Keski-Eurooppa*, *sisä-Aasia*.

Virta on vienyt isoon kirjaimen päin. Iso Tietosanakirja (1931—) kirjoittaa johdonmukaisesti *Etelä-Eurooppa*, *Keski-Siperia*, *Sisä-Aasia*. Saarimaa suosittelee Kielenoppaan 1. painoksessa (1947, s. 107) pientä alkukirjainta yhdyssanaan, »joka ei tarkoita selvärajaista maantieteellistä aluetta, esim. *länsi-Suomi* (= läntinen Suomi), *pohjois-Ruotsi*, *kaakkois-Karjala*, mutta sen sijaan *Pohjois-Amerikka*,

Etu-Intia. Hän lisää: »Toiset kirjoittavat kuitenkin edellisenkin osan aina isolla kirjaimella: *Länsi-Suomi*, *Pohjois-Ruotsi* jne., pitäen ehkä tällaista asua typografisesti miellyttävämpänä.» Kolmannessa painoksessa (1955, s. 113) sanotaan jo, että »edellinen osa on aikaisemmin kirjoitettu pienellä kirjaimella, milloin yhdysnimi ei tarkoita selvärajaista aluetta — — Nykyään kirjoitetaan kuitenkin edellinen osa yleisesti isolla kirjaimella: *Länsi-Suomi*, *Pohjois-Ruotsi* jne., mikä ehkä on typografisesti miellyttävämpää.» V. 1951 kielilautakunta suositteli Moskovan rauhan edellisen ja jälkeisen Suomen nimityksiksi sanoja *Entis-Suomi* ja *Nyky-Suomi*.

Isoon alkukirjaimeen ovat varmaan ainakin yhtä paljon kuin typografiset syyt vieneet käytännön vaikeudet: kirjoittajat harvoin tietävät, onko esim. *Ylä-Satakunta* tarkkarajainen maantieteellinen alue vai ei. Sama koskee sellaisia ilmauksia kuin *Etelä-Häme*, *Keski-Eurooppa*, *Sisä-Suomi*. Ilmansuuntaa ja maantieteellistä sijaintia ilmaisevat appellatiivit ovat niin värittömiä ja sitä paitsi esiintyvät niin usein selvän erisnimen osina, että sulautuminen erisnimien on luontevaa silloinkin, kun ei ole kysymys varmasti »tarkkarajaisesta maantieteellisestä alueesta». Isolla alku-

kirjaimella on yleensä kirjoitettu myös esim. *Suur-Suomi*, *Suur-Ruovesi* (siitä pitäjistä, johon vielä kuuluivat Keuruu, Virrat, Ähtäri ym. myöhemmin emäpitäjistä erotetut alueet), *Muinais-Karjala*. Suurempi lienee horjunta sellaisissa termeissä kuin *manner-Eurooppa*, *Järvi-Suomi*, *Sydän-Savo*, *natsi-Saksa*, *tsaari-Venäjä*.

Kielilautakunta antoi 20. 5. 68 asiasta seuraavan suosituksen:

»Appellatiivialkuinen aluetta tarkoittava yhdysnimi kirjoitetaan isolla kirjaimella, jos sen tarkoittama alue on toinen kuin se, jota sen perusosa tarkoittaa, olipa alue tarkkarajainen tai ei, varsinkin jos sana on maantieteen tai historian termi (esim. *Etelä-Suomi*, *Keski-Eurooppa*, *Ala-Satakunta*, *Sydän-Häme*, *Järvi-Suomi*, *Manner-Eurooppa*, *Muinais-Karjala*, *Suur-Ruovesi*). Sen sijaan kirjoitetaan pienellä alkukirjaimella sellaiset pelkästään luonnehtivat ilmaukset kuin *natsi-Saksa*, *tsaari-Venäjä* (tarkoitetaan hallitusmuotoa, ei aluetta) ja *loma-*, *matkailu-Suomi* (= Suomi lomanvieton kannalta tai matkailunaana).»

Rajaa ei ole syytä yrittää tehdä kovin jyrkäksi. Esim. sellainen aivan tilapäinen ilmaus kuin *luoteis-Inari* voidaan kirjoittaa pienellä alkukirjaimella.

MATTI SADENIEMI